

**ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, LISTOPAD 1957. GODIŠTE VI**

O ZNAČENJU I UPOTREBI IMENICA NA *-IŠTE*

Mate Hraste

Vozeći se kroz Beograd tramvajem i trolejbusom, putnici mogu pročitati natpis: 24 *sjedišta*. I u Zagrebu možemo u autobusima naći riječ *sjedište* u istom značenju i u istoj upotrebi. Međutim u Zagrebu i uopće u zapadnim krajevima u tom značenju i u toj upotrebi običnija je riječ *sjedalo*: 24 *sjedala*. Razumije se samo po sebi, da svatko radije upotrebljava onu riječ, na koju je navikao. Tome se ne može i ne smije prigovarati, ako je riječ upotrebljena u pravom značenju. Međutim onaj, koji vidi upotrebljena oba oblika *sjedište* i *sjedalo* u istom značenju, ima pravo da pita, jesu li obadva oblika pravilna. Ako nisu, koji je od njih bolji i pravilniji.

Imenice s nastavkom *-ište*, (od*iskje) u našem su jeziku veoma brojne. Taj je nastavak i danas vrlo živ i upotrebljava se za tvorbu novih imenica, koje danomice ulaze u naš jezik. Takve su imenice na pr. zabavište (dječje), obdanište (dječje), uzletište (zrakoplova, aviona), savjetovalište, odgajalište.

Takve imenice mogu imati različita značenja. One mogu značiti:

1. Mjesto, gdje je nekada nešto bilo, na pr. gdje je bila posijana ili posađena neka biljka: *kukuruzište* (gdje su prije bili posijani kukuruzi, a sada su pobrani i stabljike posječene), *strmište* (gdje je bila posijana pšenica), *pšeničište*, *kupusište*, *bostanište*, *rotkvište*, *bobovište*, *krumpirište*, *konopljište*, *lanište*, *duhanište* (duvanište). 2. Mjesto, gdje je nekada bila kakva zgrada, a sada je nema ili je porušena: *crkvište* (gdje je nekada bila crkva), *vodeničište* (gdje je nekada bila vodenica), *manastirište* (gdje je nekada bio manastir), *selište* (gdje je nekada bilo selo), *dvorište* (ruševina nekoga dvora; prostor oko kuće), *kućište* (dvorište s prostorom za kuću). 3. Mjesto, na kojemu je što, na kojemu se što čini, na kojemu što biva.¹ Takve se imenice mogu tvoriti od imenica: danište (gdje tko dani):

¹ Vidi: Maretić Tomo, »Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika«, Zagreb 1931., II. izd., str. 287., i Leskien August »Grammatik der serbo-kroatischen Sprachen«, Heidelberg 1914., str. 247.

dan, noćište (gdje tko noći): noć, igrište: igra, pristanište: pristan, utočište: utok, vatrište: vatra. Mogu se tvoriti od glagola neposredno: zborište: zboriti, lovište: loviti, svratište: svratiti, sudište: suditi, nalazište: nalaziti, zabavište: zabaviti, pasište: pasti, pojište: pojiti. One se ipak najčešće tvore od glagolskog pridjeva radnog na -o < l, -la, -lo: radilište: radio < radil, rodilište: rodio < rodil, gubilište, savjetovalište, odmaralište, igralište, trkalište, kupalište, pojilište, lječilište, gradilište, kazalište, stajalište, šetaliste, ljetovalište, pjevalište, počivalište, drobilište, zimovalište, sklizalište. 4. Mjesto, na kojemu je što: stepenište (prostor, na kome je skup stepenica u kući), *grobište* (mjesto, gdje je skup grobova). 5. Dio nekog oruđa ili sprave: *ostvište* (držak za ostve), *kosište* (držak za kosu), *grebenište*, *grabljište*, *sjekirište*. 6. Konačno može imati i augmentativno značenje u primjerima: *blatište* (od blato), *čoečište* (u Crnoj Gori: *nečovjek*): Nije to čoeck, no čoečište; *ljudište* (u Crnoj Gori: *nečovjek*): Bio čoeck. pa sad ljudište.

Kako se iz svih navedenih primjera razabire, osim iz primjera u točki petoj i šestoj, u kojima imaju drugo značenje, sve riječi sa nastavkom *-ište* znače uvijek mjesto, gdje je bilo više biljki u isto vrijeme, gdje neku radnju vrši više osoba, gdje je veći prostor i slično, na pr. *kukuruzište* (gdje je bilo mnogo kukuruza), *trkalište* (gdje trči više ljudi), *lovište* (gdje se love različite životinje), *manastirište* (gdje je bila velika zgrada na većem prostoru), *stepenište* (gdje ima mnogo stepenica).

Riječ *sjedište*, koja bi po svojoj tvorbi pripadala u istu kategoriju, prevodi Leskien u svojoj »Gramatici srpsko-hrvatskog jezika« na njem. jezik: *Sitz*. Ristić i Kangrga u svom »Rečniku srpskohrvatskog i nemačkog jezika« prevode je isto *Sitz*. Tumače je ovako: mjesto na kojem se sedi, mesto boravka vlasti, mesto sa kojega potiče razna delatnost, mesto boravka, stanovanja. Broz-Ivekovićev »Rječnik hrvatskoga jezika« kao i Vukov »Srpski rječnik« prevode tu riječ na njem. *Sitz*, a na lat. *sedile*. Maretić u »Gramatici i stilistici hrv. ili srp. književnog jezika«. II. izd., Zagreb 1931., među primjerima za tvorbu riječi s nastavkom *-ište* ne navodi riječ *sjedište*.

Koliko je meni poznato, ta se riječ u zapadnim krajevima upotrebljava u značenju mjesta, koje označuje boravak vlasti, vlade: boravak ili stanovanje predstavnika vlasti, na primjer: U Zagrebu je sjedište Izvršnog vijeća. U Beogradu je sjedište predsjednika Republike. U Splitu je sjedište kotara. U Zagrebu je sjedište Vrhovnog suda. To se značenje razvilo svakako iz značenja stolice, na kojoj je sjedio predstavnik vrhovne vlasti, dok je vršio službenu funkciju, ali danas nemamo osjećaja za primarno značenje, nego samo za sekundarno.

Umjesto riječi *sjedište*, koja je u običaju u istočnim krajevima, na zapadu se upotrebljava isključivo riječ *sjedalo*, osobito za sjedišta u kaza-

lištu, kinu, tramvaju, autobusu i trolejbusu, dakle za one stolice, koje su čvrsto pričvršćene, koje se ne mogu micati i na kojima u isto vrijeme može sjediti samo jedna osoba. O značenju te riječi postoje različita mišljenja. Vuk i Iveković tvrde, da sjedalo znači mjesto, gdje sjedaju kokoši. Ristić i Kangrga navode to isto značenje, ali pored toga i: čime se sedi, stražnjica, njem. *Sitz*, *Gesätz*, *Sitzer*. Maretić također tu riječ tumači: mjesto, gdje sjedaju kokoši. Ta je riječ ušla u navedenom značenju u književni jezik zapadnih krajeva isključivo u obliku *sjedalo*. Ona znači nepomičnu stolicu, na kojoj u određenom vremenu sjedi samo jedna osoba, kao što i ostale imenice s nastavkom *-lo* znače uglavnom jedan predmet, na pr. gladilo, ogledalo, držalo, šilo, klecalo, prekrivalo, perilo, dizalo, gudalo, skakalo i dr.

Prema tome imenica *sjedalo*, kao i ostale imenice s nastavkom *-lo* (*-alo*, *-ilo*), ima određeno, konkretno značenje. Ona znači stolicu u kinu, kazalištu autobusu, tramvaju, trolejbusu, cirkusu i sl. Imenica *sjedište* u zapadnim krajevima to značenje nije imala prije ni danas. Ona je na našem području imala, a ima i danas, šire, apstraktno značenje.

NAMA JE U KAZALIŠNOJ AKADEMIJI POTREBAN »STARINSKI« AKCENT U LOKATIVU JEDNINE

Bratoljub Klaić

U posljednje smo vrijeme dobili dvije nove gramatike za više razrede srednjih škola, zagrebačku i beogradsku, koje se od starijih naših jezičnih udžbenika razlikuju i time, što posvećuju mnogo više prostora akcentuaciji, t. j. govorenom jeziku. Obje te gramatike baziraju nauku o akcentima, kako je i pravo, na djelima Đure Daničića i kodificiraju akcenatske pojave onako, kako su one zabilježene u Rječniku Vuka Stefanovića Karadžića, odnosno onako, kako se već preko stotinu godina kultiviraju u našim kazalištima. Tko zna, s kakvim su bijednim akcenatskim znanjem, s kakvim lošim govorenim jezikom, dosad izlazili naši abiturijenti iz srednjoškolskih klupa, morao se poveseliti pojavi spomenutih gramatika u rukama dobrog nastavnika i očekivati pouzdano, da će odsada biti bolje, to više, što se i u osmoljetke, odnosno u bivše niže razrede gimnazija, uvode čitanke s akcentuiranim tekstovima.

No gotovo istodobno javila se u štampi, a i u stručnim udruženjima jezikoslovaca, vrlo glasna tendencija za reformom Daničićeve akcenatske kodifikacije, proglašujući neke akcenatske pojave starinskima, zastarjelima ili mrtvima, odbijajući ih uz motivaciju »tako nitko ne govori« i zahtijevajući uzakonjenje »jednostavnijih, svima pristupačnih i proširenijih« akcenata.